

Teknologi som problem og spørgsmålet om teknikken som svar

*Kasper H. Schiølin og Søren Riis (red.):
Nye spørgsmål om teknikken,
Aarhus Universitetsforlag, 2013
411 sider, 349,95 Kr.*

Med nærmest germansk præcision udkom antologien *Nye spørgsmål om teknikken* på 60-års dagen for Martin Heideggers afholdelse af sit berømte foredrag ”Spørgsmål om teknikken” (på tysk: ”Die Frage nach Der Technik”). Antologien er redigeret af Kasper Schiølin, Aarhus Universitet, og Søren Riis, Roskilde Universitet. Heideggers foredrag, som står helt centralt i hans arbejde, er funderet i fenomenologien og er en analyse af den moderne teknologis væsen. Det centrale spørgsmål for Heidegger, som ikke er blevet mindre aktuelt i dag, er, hvordan teknologien er værensbestemmende; hvorledes teknologien skaber nye vilkår for det værende, og det værende forandres som konsekvens af teknologi. Heideggers berømte eksempel er, hvorledes Rhinen omformes og omdannes til en ressource gennem vandværkets indgriben. Floden ophører med vandværkets indgriben med at eksistere – med at ’være’ – i sin oprindelige form og opnår en ’ny tilblivelse’ – en ny væren.

Et andet berømt eksempel på den heideggerske tænkning om teknologi, der stammer fra hovedværket *Væren og tid (Sein und Zeit)*, er eksemplet med værktøjet, konkret hammeren. Med dette eksempel peger Heidegger på, at tingene ikke fremtræder entydige. Der består en væsentlig forskel mellem tingens fremtræden afhængigt af, om hammeren ligger på bordet foran os, eller om vi anvender den til at hamre med. I sidstnævnte tilfælde, forudsat at vi i en vis udstrækning har tillært os evnen til at anvende hammeren, vil denne synes at ’forsvinde’ som genstand residerende ’uden for os’ og i stedet opleves som en forlængelse af vores krop. Dette trivielle eksempel rummer stor styrke, da det understreger teknologiers og tings flertydighed samt den gensidige konstituering af ting og mennesker. Heideggers spørgen, som ingenlunde har mistet sin relevans,

omhandler således spørgsmålet om, hvad teknologien *gør* ved os og verden, og ontologisk betragtet er Heideggers forehavende en undersøgelse af væren og værensformer.

Heidegger er læst og anvendt af mange, og hvorvidt hans analyse af teknikken skal læses som decideret teknologikritik eller som ren og skær ontologi, er omstridt. Heidegger er af mange blevet anset og anvendt som kritiker af en rationalistisk og teknologioptimistisk progressiv modernitet, hvor teknologi er redskab og middel til bemestring af naturen og til skabelse af fremskridt, eller vækst, som det hedder i dag. Heidegger er således også blevet betragtet som værende en essentialistisk romantiker, der begræder moderniteten og den teknologisk affødte affortryllelse af naturen og eksistensen. Men disse, som nævnt omstridte, receptioner på trods, er det uomtvisteligt, at Heideggers tænkning udpeger det forhold, at teknologi og væren er forbundet i en gennemgribende gensidighed. Et forhold, der som redaktørerne af antologien også peger på, er og bør være en kilde til spørgen og undersøgelse. Spørgsmålet om teknikken er således af eviggyldig karakter ud fra den betragtning, at det aldrig lader sig besvare og derfor ikke kan afgøres og stedes til hvile.

Antologien fejrer den heideggerske spørgen ved dels at genbesøge og dvæle ved Heideggers tænkning, dels at genfortolke og reartikulere spørgsmålet i relation til vor tid og vor tids teknologier. Antologien rummer således 19 vidt forskellige bidrag, der alle samles om en spørgen til teknikken.

Finn Olesens indledende artikel giver gennem epokale nedslag et idéhistorisk rids over teknologibegrebets betydning i antikken, oplysningstiden og romantikken og danner dermed et godt afsæt for antologiens udfoldelse af teknologibegrebet. Antologien rummer bidrag som foretager nære læsninger og analyser af Heideggers tænkning i form af bl.a. Søren Gosvig Olesens bidrag ”Hvad er det væsentlige ved teknikken?”. Gosvig Olesen diskuterer medrivende det ontologiske spørgsmål, der knytter sig til Heideggers begreber om væren og væsen. Begreber, der danner det egentlige fundament for hans undersøgelse af teknikken. Ligeledes foretager Thomas Schwarz Wentzer en nær udlægning af Heideggers tænkning om netop *tænkningen* og forholdet mellem tænkningen, teknikken og det værende. Ligeledes er bidragene af antologiens redaktører nært

knyttede til det heideggerske projekt og til nutidige teknologifilosoffer og såkaldte postfænomenologer som Don Ihde og Peter-Paul Verbeek. Kasper Schiølin anvender Heidegger og postfænomenologien som solidt afsæt for en spændende refleksion over skærme og deres rolle i en tid, hvor skærmenes mangfoldighed kun synes at eskalere. Skærme omgiver os i form af smartphones, iPads, computere, fladskærme mv. og bringes i anvendelse i livsafgørende praksisser som telemedicin, fosterscanning og fjernstyring af missiler og droner. Søren Riis diskuterer forholdet mellem Heidegger og den franske videnskabs- og teknologisociolog Bruno Latour og identificerer et slægtskab, som visse, og måske specielt sidstnævnte, ville finde kontroversielt.

Antologien rummer også flere bidrag, der udforsker forholdet mellem teknologien og kunsten. Et forhold, som netop var anstødsstenen til den foredragsrække, hvor Heidegger fremlagde sin spørgen til teknikken i 1953. Eksempler herpå er Søren R. Fauths analyse af forholdet mellem teknikken og tiden, hvor bl.a. Thomas Manns værker udlægges samt Jakob Wamberges bidrag, som forholder sig kunsthistorisk til spørgsmålet om skilsmissen mellem teknikken og kunsten, der i antikken var forenet i begrebet *techné*.

Men antologien rummer også en række bidrag, som mere løsrevet fra Heidegger forholder sig til spørgsmålet om teknikken i relation til konkrete praksisser og teknologier. Helge Kraghs videnskabshistoriske bidrag består bl.a. i en undersøgelse af en interessant brevveksling mellem Heidegger og en af fysikkens centrale figurer, Werner Heisenberg, der leder Kragh til en diskussion af hårde videnskaber som fysikkens anvendelse af teknologier og de epistemologiske implikationer forbundet hermed. Antologien udgør et væsentligt bidrag til en konkret udfoldelse af spørgsmålet om teknologierne og deres indflydelse i dag. En udfoldelse, som Heidegger må siges at have forholdt sig mere abstrakt, analytisk og sporadisk til. Antologien rummer således bidrag, der beskæftiger sig med teknologier som arkitektur og design, smartphone apps, elektroniske patientjournaler, overvågning og overvågningsamfundet, robotsæler, røntgen og scanningsteknologier, syntetisk biologi, nødhjælpsarbejde og digital folkeafstemning m.fl. Mange af disse analyser trækker på og inddrager nutidige forskningsfelter og -retninger som videnskabs- og teknologi studier (STS), aktør-netværksteori og postfænomenologi.

Antologien udgør et vigtigt dansk bidrag med bred appel, idet den rummer en righoldig og mangfoldig samling af vedkommende, velskrevne og medrivende teknologifilosofiske og empiriske analyser af teknologi. Antologien revitaliserer på glimrende vis spørgsmålet om teknologi og den stimulerer vores tænkning, spørgen og analytiske sans til at undersøge teknologierne i en tidsalder, hvor de færreste og kun de lidet refleksive kan undgå at bemærke, at teknologi udgør *såvel* løsning *som* problem. Og hvor efterlader det os så? Med flere spørgsmål end svar? Utvivlsomt! Men spørgsmålet er, om eksistensen nogensinde har budt et andet vilkår, eller om det snarere har forholdt sig således, at nogle til visse tider og i visse henseender finder det mest belejligt og bekvemt at overse dette forhold. I så fald består problemet heri og ikke i, at eksistensen byder os flere spørgsmål end svar. Men redaktørerne er beskedne, når de på antologiens vegne forbeholder sig retten til blot at levere spørgsmål i en tid, hvor efterspørgslen efter svar og teknologiske løsninger, på trods af en reflektiv sen/post/høj-modernitet, ikke synes at være aftagende, men tiltagende. Jeg vil hævde, at antologien gennem sin spørgen giver et svar, eller en fordring. Antologien byder os at teknologien bør optage os som *problem*, det vil sige som kulturelt, socialt og demokratisk anliggende, ej blot som middel og snævert teknisk anliggende. Denne fordring er ikke ny, men ikke desto mindre synes dens aktualitet og relevans aldrig at have været større.

Antologien kan grundet sin alsidighed og formidlende tone sagtens finde plads på forskerens, filosofens og den teknologiinteresseredes (og hvem er ikke det?) hylde og natbord, såvel som under juletræet hos den alment videbegærlige læser.

Peter Danbolt